

84(5кзр)
ср Е-71

КӨБЕЙСИН ЕРНАЗАРОВ

ТҮҮМСАЛАР

УДК: 8-361-222-85-19

ББК: Қар 5

Е-71

КӨБЕЙСИН ЕРНАЗАРОВ

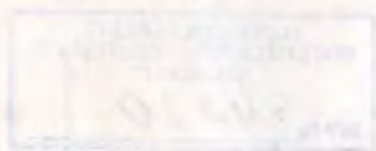
«Тымсаллар». — Нөкіс,

«Qaraqalpaqstan» баспасы.

2013-жыл. 36 б.

Бердақ атындағы Мәмлекетлик сыйлықтын лауреаты Көбейсин Ерназаров бир неше поэтикалық хәм прозалық топламлардын авторы. Әсиресе, онын юмор-сатиралық шығармалары бүгинги әдебият ықласбентлеринин дийдинен шықпақта.

Қолыңызлағы китапшадан тийкарынан автордын түрли жылларда баспадан шыққан топламларындағы, сондай-ақ күнделикли басылымлардағы жәрияланған тымсал қосықлары орын алған. Бул шығармалар бүгинги дәуир ушын да өзинин идеялық хәм көркемлик қунын жоғалтпаған, керисинше сайқал берилген хасыл тастай өзгеше сәуледенип тұрғанлығынын гүуасы боласыз.

ISBN 978-9943-4256-5-1

© «Qaraqalpaqstan» баспасы, 2013-ж.

ТАСБАҚА ХӘМ ТАСКЕНЕ

Бир күни тасбақаға палынды таскене:

— Адашым, ауыратуғын болды-ау баскенем,

Хал-ауҳал да сорасайын демейсиз,

Усы күнлери журт козине,

Көринип жүрмен бе пәскене?

— Хау, тәсеке! — деп таңланды тасбақа, —

Бұрындары хабарласпайтуғын едиңиз,

Түлки менен қасқырдан басқаға.

Баяғы пәтиң қайда,

Айланғаннан аманбысаң «маңлайы қасқа»ға?

— Хе, агажан! — деп жылап жиберди таскене, —

Жұрт козине көрине алмайтуғын болдым ғой,

Күйіп қалғандай қаскенем.

Түлжиге орынбасар боламан деп,

тауық фермада,

Түсіп кеткен сыяқлыман терең салмаға.

Жақында екеуіміз де истен қууылдық,

Изімізде гәп ұллы-шууылды.

Түлки болса түлкилиған етти ғой,

Талай тауықтардың басына жетти ғой!

Ал, мен ии?! Жеген затым болмаса,

Нахақтан жанып баратырман,

Сирәда, маған жаманлық еткенлер оңбас-ау!

— Бийкарларды айтыпсаң! — деди тасбақа, —

Дурыс, сен жайындай жұта алмайсаң,

Сағалдай урлап кетип, —

Қасқырдай бууа алмайсаң.

Өйткени сен таскенесең,
Өмир бойы биреулердің тосине
жабысып жүресең,
Қанып сорасан,
Сениң өнерің бәршесінен орасан,
Еле аман қутылғаныңа шүкірлік ет,
Басымды ауыртпай арман кет!
Тымсалдағы мәніс:
Биреулер таскенеге усап —
Өзін айыпсыз санайды,
Бирақ та халықтың қырағы көзінен,
Қанған да аман қалмайды.

1-февраль 1986-жыл

ШЫБЫН

Заманның гәрдіші айланды да,
Шыбын азадалық ислері бойынша
Баслық сайланды.
Жұмысты кеңсесі «тазалаудан» бастады,
Өзіне жақпағандарды көзден аласлауды —
мақсетке мууанық есеплады.
Ең алды менен жини бақаға түсті,
Шыбын корсетти күшті,
Отырса-онақ, тұрса-сонақ қылды,
Басын ғыр-ғыр айландырды,
Бұл бақаны қатты ойландырды.
Бір күні секирген жері ойылды да,
Орнына көк шыбын орынбасар етип қойылды.
Хәмелдар болса мурты тикирейген,
Бәрі де орнын берді шыбан-ширкейге.

Баслықтың мүддәәси нитти...
«Тазалық-саламатлықтың гиреуи» деп-
Уран тасланды.
Копчилик жумыла ис бәслады.
Ал, баслық болса гилең шыбын-ширкейди жыйнап —
жасырын мәжилис етти,
Тәп төркини басқа жаққа кетти:
«Тазалық-бизиң ата душпанымыз,
Оған ис пенен жууап беру» —
Демек, өзимизди өзимиз қуртқанымыз.
Сонлықтан да сизлерге айтарым, —
Жүйриклик көрсеткенлерди-
жолдан қайтарың.
Бизлердиң өсиң-өңиуимиз ушын,
Жаңа шәраятқа көңиуимиз ушын,
Патаслықлар тау болып жата берсин,
Мейли, бизден басқалар,
Беллеринен бата берсин.
Бирақта, уранды аузыңыздан тасламаң,
Тил менен болмаса қол менен жумыс
басламаң»...
Көп өтпей қала патаслыққа айланды,
Шыбыннан басқалардың бәри қыйланды.
Бара-бара ширкейден көз ашыу мүмкин
болмады.
Азадалық баслығы көз бояушылық етип-
алдады...
Буны көпчилик кеш болса да түсинди,
«Хештен кеш жақсы» дегендей ақ,
Оның исин бир бульдозер ақ нитирди,
Патаслықты- азадалық баслығы менен
қоса комди.

Каланың шырайы шығып қалды демде,
Халықта нақыл бар: «Аузы күйген —
үрлеп ишеди»,
Көпшілікті алдаған хәмелдар,
Тымсалдағы шыбынның ауқалына түседі.

Июль, 1983-жыл.

ДАҰ

Бир күні ешек, түйе хәм теке,
Үшеуі ушырасып қалды мерекеде.
Дау әйтеуір нәрседен басланды,
Әуелі ерегисті, соң сәгисті,
Бара-бара тислесті, тебисті.
Сондағы не десең о?!

Жаңадан қазылған изейкештің
Сууының тереңлігі хаққында.
Теке айтты: — Ешеке,
Ақмақ едіңіз неткен,
Өзім ғой күні кеше кешіп өткен,
Бой бермейді, дедім бе,
бой бермейді!

Теке күйіп- тисіп шақын сермеді.
— Ақмақ сендей болады, — деди ешек, —
Саған ылайық хәм жарасады не десек,
Мың айтаман сайыз деп,
Сууы бауырдан,
Асып кетсе жауырынан келеді.
Сирә бир сөзің жоқ төрелі,
Мына өтиригіңди қоймасаң
Кім сенің изіңе ереді?!

— Екеуіңізде былшылдыны қойың,
Болмаса аларман қозлериңізди ойып! -
Деп түйе қайтадан көтерілді:-

— Құлағыңызға құйып алың:
Сол изейкештің сууының
Сайыз жери-бақайдан,
Терең жери-дизеден,
Хау, оңбаған текебай,
Оның несін жүзесең?
Ешекке де хайранман,
Гәпті соғар жалғаннан,
Бауыр қайда, жауырын қайда?
Өмірінде барып көрмеген ол жайға.
Дау қайта басланды...

Тымсалдағы мәніс:
Базы буреулер өзлери аңламастан,
Хәм хеш нәрсенің нарқына бармастан,
Жөнсіз дауласа кетеді
Болар болмасқа.

15-март 1986-жыл.

ТАҰЫС ХӘМ ТАҰЫҚ

Бір күні тауыс «тийісті»,
Шөжеле тауыққа:

— Бір тоймай өтетуғын болдың ау
қауыққа,
Өмір бойы «титкениң-титкен» —
ыссыда, сууықта.

Изаңде ызғыған шөже,
Хәттеки шыға алмайсаң
Жақын жеуыққа.

Қашан көрсең қанатыңды —
жасай аның жасайған.

Сол ма, дүньяға келгендегі —
тапқан найдаң?

Ал, мен ши?!

Қашан көрсең —
пайызлы жайдаман,

Гөззаллыққа шайдаман.

Кеуилерге дебдиу саламан.

Бир көрген көрсем дейди,

Жылұаларым сан қыйлы,

Керек десем жанын аламан.

— Дурыс! — деди тауық, —

Шайдаларың көп изиңде,

Жүрген «қыл қауып», —

Тәшүишнің жоқ.

Қашан көрсем доланып,
берилесең назға.

Маған хеш гәп, бәзді:

Тилің тийіп кетеді ,

Аққуу менен ғазға,

Өз қуныңды билмейсең,

қанша мақтансаң да

Туқымың аз да!

...Тымсалдағы айтажағымыз:

Гей бір сулыуларды

Усатаман соя бір тауысқа.

Сондай уақыт келеді:

Олардың көзине,

Хәттеки сүйкімлі көринеді-

Налапанлы сауысқан.

5- январь 1986-жыл.

ЖОЛБАРЫС ХӘМ ТҮЛКИ

Жолбарыс бажбан болған соң,
Абыройы бар еді өзине ылайық,
Мәселемкиден алайық:
Тәйда, жыйындарда орны төрде болды,
Төрелік сөзлеріне хәр кимнің кеулі толды.
Жолбарыс келсе хәуижге шықты күлкілер,
Қуырығына шекем сумлыққа толған түлкілер,
Оның атақ-абыройын күнледі,
Бирақ көзинше не айтса да эконледі.
Сыртынан сынсың тартты: «Жолбарыс-парахор.
Биреуге олай болса, биреуге былай-алақол»,
Бирақ, өсек-өсеклигинше қалды,
Сондықтан түлкі басқашалау хәл салды.
«Арақтың алмайтуғын жауы жоқ,
Шешпейтуғын дауы жоқ» деген,
Отырысналарда жолбарысқа басыңқырап қуйды.
Ал, басқаларға «Жолбарыс пенен жарысыу
қайда?!» деп қойды,
«Жүкті нар көтереді» деген,
Жөлекең арақтың нары го!
Ал, сизлер болсаңыз бір шөлмекті де
Келтире алмай атырсыз жарыға»...
Бұл хәқыйқатлық еді.
Басқалар да түлкіни хошлады,
Никен сайын жолбарыс йошланды.
Бұл гәплер хәр зияпатта айтылды.
Жолбарыстағы сыпайылық кем-кем жойытылды.
Ол мәс болып қатты ақыртанда,
Хәттеки шаң көтерілді тақырдан да!
Сөйтіп жөлекең —

«Жигеулі»ге отырғызды аман-есендік те сораспай.
Арадан хәпте өтті, көрген жерде мингизип,
Апарып, әкеліп жүрді, қозылар ушын бұл қызық.
Бір күні сағалға тил нитти: — Қошқарбек,
Бизиң балаларды бағып атырған тәрбияшы,
Сизиң зайыбыңыз болса керек?
«Көз-қулақ» болып тұрсын, қалай да —
Таныс-билістің орны бөлек емес пе, солай ма?!
Қошқар ашыуланды: — Қоңсы болғанға,
Биреудің хаялын бизики деп ойлапсаң да?!
Ситалық қасийетлерді жоймапсаң да?!
Сағал қошқардың сөзін шорта кесті:
— Мына бәндиргиде түсіңдер!
Мениң басқа жаққа баратуғын исим бар...
Биреулер тымсалдағы сағалға усап,
Тек те пайдасын гәзлейди,
Ондайлардың сұмлығын,
Биреу сезсе, биреу сезбейди.

МАКТАНЦІАК КИРІТИ

Оның жолы армаған!
Ал, мениң бойым аласа,
Көзге қонық бермес қарасаң,
Бирақ,
Жолбарысыңның өзі де,
Жүрегі дауамайды,
Мениң менен түсіуге «таласқа».
Себеби, найзалы ләшкерлерім,
Болған менен аласа,
Жан таласта,
Жолбарысың түге оннан зорын да,
Қан қақсатады сауашта...
Әңгіме ұсы манға жеткенде,
Ат шыдамын тауысты,
Кирпини туяғы менен бара басты.
Салмағы қара тасты,
Оған не шыдасын?!
Мақтанишақ кирпи,
Ғарбыздай кетті айрылып,
Найзалар қалды қайрылып,
Тымсалдағы мәніс:
«Өзіңнен зорға ұшырасаң,
Екі көзің парта шығады» деген,
Мақтанишақлық та еби менен.

7-июль 1986-жыл.

ТҮЛКИ ХӘМ ЕШЕК

«Ансамбль»-ге баслық алмастырыу
көп болғанлығы себеппи,
Адам табылмағанлықтан дәйекли,
уақытша,

Ұсы лауазымға көтерді ешекті.
Бұл жаңалықты алды менен түлкі еситті
Хәм құтлықлауға келінті.
— Құтлы-мүбәрек, ешеке!
Сени қалай десек те,
Өзіңе ылайық қауазың бар,
Оның үстине лауазым бар,
Енді орның еден де емес,
Төртегі төсекте.
Хайранман!
Жұрт мақтаған бұлбил де,
Бөдене де,
Баяғы бір намасы «гөне-сөне»,
Соған да сонша абырой, атақ-ау!
Микрофон қоймаса үш қатардан арыға
Дауысының еситілмейтуғыны шатақ-ау!
Ал, мен өзелден бұлбилге емес
Сізің лапызыңызға ашықпан,
Себеби, ол қалеген құлаққа
Еситиледі жеті шақырым қашықтан.
Мені айтты дерсіз,
Сізің мына алтын басыңыз сау тұрса,
Еле берін бәрінен де озасыз,
Тәрийпінді дәстан етіп
Кітаптарда жазамыз!
Ешек шыдай алмай барыпша ақырын жиберді:
— А-а-а,
Рахмет, достым, сөзлериңе қайырман,
Бұйыр! Не хызметің болса тайыман...
Тымсалдағы жуумақ:
Гей биреулер пайдасын гөзлеп
Түлкідей жол таслайды,

Ал, ешек-ешеклигин етип,
Ойсыз ғоддаслайды.

2- август 1986-жыл

ПИЛ ХӘМ МАМОНТ

Кайсы бир заманларда пил хәм мамонт,
Тоғайдың бажбанлығына таласыпты,
Дәслебинде айтысыпты, тартысыпты,
Нәтийжә шықпапты жарытыуы,
Кейин күш көрсетиу басланыпты,
Бир-бирине тасланыпты,
Көп хайуан қызыққа қарапты,
Кими тәренке бөлинип,
Хошаметлеуге жарапты.
Еки нәхән алысқансоң оңсын ба?!
Әуелі ийинлесип тиресипти,
Соң-соң тұмсық пенен гүресипти,
Бирин-бири сүрипти,
Бирин-бири урыпты,
Өкиресипти келип,
Ағашлар жапырылыпты,
Суулар сапырылыпты,
Болыпты бир былағай,
Қудай сақлағай!
Баяғы тамашагөйлердің биразы
Бас сауғалап қашыпты,
Биразы табан астында қалып,
Биразларын ағаш басыпты.
Ақыры мамонт мамонтлығын етип
Шегараны айырыпты,
Қос найзасын түйреп

Пилди майырынты...
Тымсалдағы айтажағымыз:
Базы биреулер
Пил хәм мамонтқа усап
Хәмелге таласып,
Жүрттың берекетин қашырады,
Пәп-пәкизе тоғайды бүлдирип,
Ауқалға түсиреди ашынарлы.
Билмедим, бул жаман иллетлер
қашан қойылып,
қашан басылады?!

30-декабрь 1986-жыл.

XƏKKƏ

Күнлерден бір күні,
Қулардың сұлтаны бүркіт,
 мәжіліс шақырды,
Қалдырмай жыйнады,
Алысты, жақынды.
Сөзді өзі бастады,
Үкен бір мәселені
 ортаға тастады:
— Шуқараларым! — деді ол, —
Мен бәріңізге бір көзде
 қарайман,
Араларыңызда не алауызлық,
Не кемшілік бар,
Дұрысын ашық айтыуыңызды сорайман.
Кәне, ер жүрек қырандарым
 шығың ортаға,
Бетке айтқан мың мәртебе абзал,
Күлгеннен көре жортаға.

Мәрхамат, сөз сизлерге:

— «Хәк-хәк.» Хәк сөз айтты
султаным бүркіт!

деп секирип шықты хәккә,
отырған бир шетте. —

Айтпағанша биразлардың көзине
түртіп,

Өз айыбын мойынлағысы келмейди.

Мәселәмкіден алайық:

Хәккә биресе суңқарға,

Биресе қырғыйға қарады,

Караған сайын тер қуйылып

қалтыратпа тийип барады.

Басы айланды,

Тили байланды.

Әлең уақытта көзі түсип
шымышққа,

Басты тық-тыққа!

— Кеширерсизлер, сақыйнам бар еди,

Сөзимди дауам етким келеди.

Анау отқан жау шымышқ,

Я канатының күши жоқ,

Я ислейтуғын төрели иси жоқ.

Таң азаннан баслап,

Топланып алып,

Хәр қайсы бир намаға салып,

Жугырлап уйқыңды бузады,

«хәк-хәк»деген сайын қызады.

Бундай бийзарылардың

үниш өшириу керек,

Онда да тәртіпке түспесе,

Арамыздан көшириу керек!

Хәккә бир жутым суу ишти,
Усыннан кейин қурқултайға тийисти:
— Өзи шынатайдай болса да,
Барып турған мен-мен,
Қай жерге барсаң да, ағашта,
әткөншектей шайқатылып турған
уясын көресең.

Өзин «зор архитектор» санайды,
«Олақ» деп ғарғаны масқаралайды.
Оннан да қоңсыларына жәрдем берсин,
Ыссы уя кимге керек емес?!
Хәммени де өзіндей көрсин !...
Тымсалдағы мәнис:
Биреулер хәккеге усап,
Хақыйқатшыл болғысы келеди,
Бирақта олардың көзи
Минберге шыққанда,
Өзипен хәлсизлерди ғана көреди.

20-декабрь 1986-жыл.

ШӨЖЕ ҚОРАЗ

«Жерге де бир нәубет,
Елге де бир нәубет» дегендей,
Баба қораздың креслосы
Шөже қоразға буйырды.
Билетуғын сол ма
Иззет-сыйыңды?!
«Яр» дегеннен даурық салып,
жанды, күйинди.

Көзин ақшыйтып,
Жудырығын түйинди:

— Атақоразлардың дауысы
қарлыққан, — деди,
Бұның негизі-руұхый жарлылықтан, — деди.
Бүгін талап басқаша,
Шақырып билмейтуғынлар
жүрсін тас қашап!
Мен шөже қоразларды
Жаңалыққа шақыраман,
Атақоразларға усатпасын,
Изленсин!
Тыныш таппасын!
Соған шекем аузын жаппасын!
Сөйтіп шөже қораз
Үлгі көрсетіп,
өзінше қышқырыққа басты,
Түрлі муқамға қашты.
Бірақ бұл усыл
Хәзірше өзін ақламады.
Себебі, қоразлардың көпчилигі
Оны жақламады...
Тымсалдағы айтажағымыз:
Биреулер сол шөже қоразға усап,
Я құры даурық салып жүріпті,
ямаса ата қоразлар —
Оның обалына қалып жүріпті!

1987-жыл.

ҚАСҚЫРДЫҢ ӘЖЕЛИ (Халық мотиві тийкарында)

«Ябының баласы-жортар,
Қоянның баласы-қорқар» дегендей,

Қасқырдан бөлтирик тууылып,
Өрден-ыққа жүрди жууырып.
Бөлтириктің теги қасқыр да,
Бір күні жаман ой келди қарабасқырға:-
«Әкем көкжал- қой-жаилықтың құдайы,
Сағал, түлкіден үлкенірек хайуанларға-
Жалтақтау менен жүрер удайы,
Усыдан өмір болып па?!», -
деп ойланыпты аұлақта,
«Бәринің де әкесін танытайын, —
депти, — саулықта.»

Уяғайып, көкірегі қалласапты,
«Сынақты» жетім бузаудан баслапты.
Я шақы жоқ-сүзе алмаса,
Туяғы болып-тебе алмаса,
Не қылсын бийшара?!
Арман-берман бас сауғалап тайрақлапты,
Бирақ болмапты.
Қасқыр алқымға ауыз салыпты,
Бузаудың кегірдегін жулып алыпты,
Хәм түлкі менен сағалды шақырып-
Бұл табысын тойлапты
Келешекте бұннанда үлкенірегіне-
Жамбас урыуды ойлапты.
Бір күні ауыл шетінде отлап жүрген-
Ешекте тауып алды.
Бара ауыз салды,
Ары-бери шәддеследі, болмады.
Ешек-қашты, көкжал-қууды,
Ақыры қарынын жарды.
Өзіннен үш есе үлкен хайуан-
Көз алдында қулады,

Буған көкжалдың кеули толады,
Хәм оның үстине хошаметин жеткерди,
Сағал менен түлқибай,
Не дегізбейди құлқын ай!
Күнлерден бир күн тосаттан
Атты ушыратты,
Оған да көрсетпек болды «күш-құдиретти».
Қалай да ат- ат та,
ешектен ақыллырақ хәм мықлырақ!
Сетем алмай отлай берди,
Көкжал келгенше жақынырақ.
Қасқыр- аттың қарынын жарыуды абзал көрди,
Бирақ, ат тәсилди оннан өткерди.
Қасқырдың аузы аттың шамына жақа жеткенде,
«Енди жардым ау» деп дәме еткенде,
Қос аяқлап тепкен аттың туяғы,
Жағын қақ айырып кеткен сыяқлы.
Көз алды қараңғыласты
Хәм тиришлик пенен мәңгиге хошласты..
Тымсалдағы мәніс: «тек жүрген-тоқ жүреді»,
Урнықыр-көкжалдай әжелінен бұрын өледі.

29-сентябрь 1983-жыл.

ПАХСА ХӘМ СЫБАҰ

Сыбау бир күни жалынды пахсаға:
— Сөзиме қулақ қойың, жақсы аға!
Сениң көркің, гөззаллығың, тек мениң менен,
Хәттеки анау тырнағыңдағы тасқа да,
Шырай қосқан мен емес пе?
Алыңшы бир еске!

— Не бышылдап тұрғаның! — деди пахса, —
Хорғиз булаушы болма көзіңди жасқа,
Хәм өзіңди мақтама жөнсіз-
Менсіз күнің қарап,
Өйткені, сені пайдаланбайды меннен басқа,
Мазамды ала берме болар-болмасқа!
Биреулер еслетеді тымсалдағы пахсаны:
Өзгени көзге иле бермейді.
Абырайына шерик болған «қасқаны»,
Мойыңлағысы келмейді.

30-апрель 1983-жыл.

«СЫР»

Қасқыр майлырақ орынға сүйісті де,
Креслосы сағалға тийісті.
Қалай да кишигирим мәкеме,
Ониша жсамап болмады дәкеңе.
Қарауында мәлим пышық, түлкі, қарақулақ,
Хәм үш-төрт ешкі менен ылақ.
Сағал алды менен пышықты шақырды:
— Пышеке! — деди ол, — мениңше сиз,
Усымандат ылардың бәрінен ақыллы —
мақлұқлардың бирисиз,
Шаққанлықтың пирисиз,
Мениң оң қолым болсаңыз,
Еситкен-билгенлеріңізди айтып тұрсаңыз,
Қалай болар екен?!
— Мақұл! — деди пышық, —
Сизсіз қалай кешеді оңысық?!
Сөлай етип тез-тез

шақырылып тұрылды,
Мәселәхәт дүкан құрылды.
Бир күнн баслық былай деди:
— Сиз менің исенген тауымсыз.
Сол ушын да сизге сыр айтқаным
Менің ушын қауипсиз.
Өзиңизге мәлим: сағалдың жемтиги
сорпалығы бар тауық,
Оған наркәлле биреу керек,
Жоқ жерден келтиретугын тауып!
— Сөке! — деп секирип түсти пышық,
Сиз - бизди жақлайсыз,
Биз- сизди жақлаймыз,
Солай екен исенимиңизди
өзимиз ақ ақлаймыз!
— Тисиңизден шықпасын! — деп зинхарлады
сағал,
Хәргиз, есиге көрмесин қарақұлақ ненен түлки,
Құлағына тийсе қайтпайды,
жұртқа етиуден күлки.
— Исенберің! — деди пышық, —
хәсла бул сыр отыз еки тистен шықпайды.
Пышекеңнің басы кетсе де
Улығының сөзин жықпайды!
Солай етип ие басланды...
Сағал пышықтың хошаметин жеткерди,
Талай қораның шәжесин өңешинен өткерди.
Бир күнн қақаман сууықта пышық,
Тауық қораны аңлып отырса бүрисин,
Түлкиге көзи түсинти-
жер бауырлап киятырған жылысып.
Не қылар екен? — деп бақлады...

Түлкибай алды-артына бір қарап
Өзін кишкене бір тесікке шақлады.
Бола қалды «быйқа-быйқ»,
Шығаман дегенше қарауыл ийт,
Түлки тауықты ала қашты, —
Пышық та өзине «қына»басты...
Сол жууырыудан түлки — өзін
Сағалдың үйіне урды,
Ал, пышық болса не ислерін билмей
Босағада хайран болып тұрды.
Көпелімде дауысы еситілді баслықтың:

— Хә, түлкижан!

Сеппен көріп турман ғой хәзликті,
Бұндай ислер қолынан келмейді пышықтың.
Қарақұлақ болса қарамаңдай,
Көне, хәмме бола алса екен-ау тап сендей.
Исепгеним өзіңсең,
Айлаңып ғана кетейін көзіңнен!
Бұл сырды хеш кімге айта көрме,
Менің саған деген исенимимді жойта көрме.
Әсіресе, бұл сынсың пышық пенен
қарақұлақтың құлағына тийсе,
сыртымыздан саяды,
Даңғарамызды-
Жеті журутқа жаяды.
— Маған исенеберің, — деди түлки, —
Маған мәлім олардың минез-құақы...
Гән ұсыманға жеткенде пышық,
Ақылы жаңа толысып,
Көрген-билгенин айтыуға,
Дәртин төгіп қайтыуға
Қарақұлаққа қарай тартты.

Не бәлар екен буның арты?!
Тымсалдағы айтажағымыз:
Базы биреулердің тәсили-
Сол бир сағалды еске түсиреди,
Ондайлардың сөзине қулақ қойсаң,
Сени шардай етип исиреди,
Сөйтіп басқаларға қарсы оқ етеди,
Ақыбетінде,
Адамның адамға болған исенимин
Жоқ етеди!

29-апрель 1989-жыл.

ТҮЛКИНИҢ ҲИЙЛЕСИ
(халық мотиви тийкарында)

Жолбарыс, қасқыр, сағал хәм түлки,
Бәрине де керек болып қулық,
Аңға шығыпты дейди бир күн.
...Алдынан қоян шығыпты,
Түлки менен сағал көре қууыпты,
Кирерге тесик таппай
Басына ақырзаман тууыпты.
Ақыры қолға түсипти,
Түлки аққымынан бир қысыпты,
Сөйтіп алып келіпти дейди,
Жолбарыс пенен қасқырға,
Сәскеликке халқас қылыұға.
— Кәсеке! — депти жолбарыс, —
Сенин төрелігіңе жоқ тарыс,
Хәркимнің пайын өзине сай,
Абырой-атағына қарай-

Бөліп бергениң мақұл ғой!

— Құллық! — депти қасқыр,

Хәм денгенени екиге бөліпти,

Үкенірегін жөлекеңе беринти,

Оннан киширегін өзі алыпты,

Ишек-қарыны түлкі менен сағалға

қалыпты.

Жолбарыс бир асағанда пайын тауысыпты,

Көпелімде жини қасқырға ауысыпты:

— Не деген пәмсізсең,

Саған азлық етеди тымсығыңды езем.

Усы болгениң теңлік пе?

Жолбарыс деген атым бар,

Көпбеймен бұл кемлікке!

Сойтин қасқырды бығырлатып басыпты,

Сағал менен түлкі не қыларын билмей

әбден сасыпты,

Жөлекең қас қағымда қасқырдың

Алқымын шайнап таслапты,

Хәм таза гөшке мирәт ете баслапты.

Үшеуі әбден тойынып,

Баслапты жаңа ойынын.

Түслик ауқат ушын кийік тұтылыпты,

Қалай да бұл қоян гөшинен утымлы.

Бұл сапары торелик сағалға жетипти,

Бирақ ақылын хайран етипти.

Не ислеу керек?!

Жөлекеңе қайсы мүшелери дерек?!

Ақыры пышақты салыпты,

Ишек-қарынын сууырып алыпты.

— Тақсыр! — депти сағал, —

Барлық мүше-сизики,

Патас жери түлки менен бизики.
Жолекең қатты ақырыпты,
Өзине жин шақырыпты:
— Сен кимди сада көріп тұрсаң,
Маған не, қара кесек гошин беріп тұрсаң?!
Пайдалы жери ишек-қарында,
Соны билмей менің ақылым жарым ба?!
Сағал тура қашыпты,
Әттең,
Көзін ашып-жұмғаныша-
Бығырлатып басыпты.
Ол да өтіп кетіпті өңештен,
Жолбарыс пенен қайсы хайуан
теңескен?!
Кешки талап зор болыпты,
Бийпәруа отлап жүрген
Жабайы ешекті көріпті.
Оны да тарпа басыпты,
Кеуді әбден тасыпты.
Бұны мүшедеу түлжиге тийісіпті.
Ол хеш ойланбапты да,
«Не ислеу керек?!» деп қыйланбапты да.
Шарта, пышақты қуйрыққа салыпты,
Зигиригинен кесіпті де алыпты.
Қалған жағын толығы менен-
Жолбарыстың алдына таслапты.
— Жолеке! — деп сөзін басыпты, —
Сизиң менен пай таласатуғын,
Шериклес болыуға жарасатуғын
Мақлуқат келген емес —
Еле бұл әлемге,
Хәттеки, арысланның өзи де-

қорқа-қорқа барады сәлемге,
Мынау сизиң пайыңыз,
Тек қайтпасын деп райыңыз,
Дузын татып көриуі ушын хадал тамақтың,
Пышақ пенен азырақ «қақтым»
— Рахмет! — деди жөлекең, —
байқасам —

Төрелик тек сенде бар екен.
Қайдан үйреніп жүрсең бұл илимди,
Айта алмайсаң ба усы сырыңды ?

Хе, құрметли улығым! — депти түлкі, —
Бұл дүньяның ози зорлардың мүлкі —
екенлигин еси ме салған,

Сағал менен қасқырғой,
Әлден пәми алысқанда, —
Хеи бөде де жоқ қарабасқыр ғой!

...Құрметли оқыушым!
Тымсалдың мәнісин
Қалай түсінсең солай түсин,
Биразлар тубалау дәуириңде
Құрбаны болып кеткен сыяқлы,
Зорлардың лепси ушын.

30-апрель 1989 -жыл

ХАЙУАНЛАРДЫҢ ДОСЛЫҒЫ

Арыслан, ийт, маймыл хәм шошқа,
Өмир өтпесин деп босан — босқа,
Дос тұтынып, —
Гештеклесип тұрыпты,
Тоғайдағы қоста.

Табылса бир-бир шөлмектен,
Табылмаса жүз-жүзден таслапты...
Кулласы —
Бир-бириниң уақтың хошлапты.
Көргенлер хайран қала баслапты.
— Ауыз біршилик деген усы дә!, —
депти жабайы жылақы.
— Дос болсаң солардай бол!, —
депти күйрығын таулап түлкі.
— Бул дослықта бир сыр бар, —
депти гарры сағал,
Арыслан менен ийт,
Маймыл менен шошқа, —
Мәмилеге келген емес-
Бостан-босқа!
— Сол сырын билип алсақ кәйтеди? —
деп гәнке араласыпты хәкке.
Бул усыныс мақул түсипти көпке.
Таса-таса менен барып тың-тыңдапты,
Сонда бул хәдийсени аңдапты.
Арыслан самалап сыртқа шығыудан ақ,
Ийт, маймыл хәм шошқа,
Қыянет ете баслапты дос-досқа.
— Арыслан менмен!, — депти ийт,
— Ақымы да кеңнен!, — депти маймыл,
— Өзинен басқа шер жоқ!, — деп
шошқа да мақуллапты,
Мурнын тартып «қорқылдапты».
Арыслан қайтып кирипти де,
Далаға ийт шығып кетипти,
Өсек қалтаның аузы —
қайтадан сөтилипти.

— Ийт десең ийт тә!, -депти арыслан, —

Бойы артық болмаса да еки қарыстан,

Дауысының зәхәрин,

Базда —

Шайнап таслағым келип турады,

Көтерилгенде қәхәрим.

— Қызғаншақлығын айтпайсаң аў! —

депти маймыл.

— Адамға жағады дейсең —

қәсийети қай бир, —

деп гәпке араласыпты шошқа, —

Қалай тап болды бизиң қосқа ?!

Ийт қайтып кирипти де

Гезегине —

Маймыл шығып кетипти.

— Әпшериниң жаманын, -депти ийт, —

Қашан көрсең ерип жүргени

шыбын менеп бийт.

— Усыны да табақлас етип жүрмиз аў!, —

депти арыслан, —

Тұқым курт етиу керек еди

Келген болса да Марстан..

— Бәрин айтта , бирин айт-депти шошқа, —

Усы да дос па?

Артынан қарасаң иштейиң бұзылады,

Күле-күле ишегиң үзiledи...

Маймыл кирипти де гәп кесилипти,

Самаллауға шошқа шығып кетипти.

— Шошқа десе, шошқа да! —

депти маймыл, —

Қопа менен балиықтан басқа

Мәкан жайы бар, қәйбир?!

— Терисиниң қалыңын-
депти ийт, —
Жауы ғой жүрегі менен тарының.
— Ах, сенің, жарармедің қарының! —
деп сөзін бөліпті арыслан, —
Табақлас болатұғын мақлуқат емес ау,
хаслан!
Өңіме усы жерге жеткенде
шошқа да қайтып кирди
Торт көз түуел отырып,
Тағы да бір-бір тостан урды.
«Бузылмасын дослық!» деп,
«Тауып басты қостық!» деп,
Сол түнді де байрам етті.
Бұл қылдұалары —
Бақлап тұрғанларды хайран етті.
Тымсалдағы мәніс:
Биразлардың дослығы,
Арыслан, ийт, маймыл хәм шошқаны
еслетеді,
Көз-көзге түскенде хошаметлеп,
Сыртынан болса соғип кетеді.

28-апрель 1989-жыл.

ҚУТАН ХӘМ БИРҚАЗАН

Қонар қоли бір болғаннан кейін,
Қутан да, бірқазан да,
Қалесин, қалемесин
Дусласып қалатұғын еди
Кеште, азанда.
Қутан сыйрағының ұзынлығына паңсыды ма,

ямаса нәсиди жоқары санады ма,
қәйдем,
Анау-мынау құстың көзине көринетуғын
Бираз жайдан, —
Гиддиман бирқазанды көзге илмей,
Әдетти шығарды керилетуғын.
Оған шамланатуғын бирқазан ба?
Олжалы болған пайтларда
Мирәт те етип турды
Ақшабақ пенен сазанға.
Бирақ оған құтан қайрылып та қарамады,
Бара-бара сәлем бериуға де жарамады.
Бұл өзгеристің нарқын сорастырып көрсе:
Қутан жүзбасы сайланған екен,
сөйтіп оңеши майланған екен,
Бирқазаншың қатты қәхәри келди
Хәм қыял етти:
«Қутан болмақ түуе қыран болса да,
Усы көлди бир өзи сорап турса да,
Буниша не, маған үлкен басымды
киширейтип,
Жалбырақлай беремен өйтип?!»
Тымсаладғы мәніс:
Биреулерге хәмел тийсе
Қутанға ұсан көзи жер көрмей кетеди,
Япырымай бала,
Онысыз да жасап келген жұрт,
Онысыз да жасай алатуғынлығына —
Құрттай да болса—
Пәми алысса нетеди!

5-октябрь 1989-жыл.

ШИРКЕТШИ ҚАСҚЫР

Қасқыр тери саралау ширкетине
Ширкетини етип алынды,
Жылға жетер-жетпей ақ үй -ини,
Үсти-басы,
Хилла менен пиялаға малынды.
Себеби,

«Хамалдың үлкен-кишиси жоқ,
мәселе оны жүритиүде» дегендей ақ,
Қасекеңде де уқыпшылық бар екен,
қосин тауып жегендей ақ!
Айрықша мал ийелерин алдап-арбауға,
Дегенине кондириүге
Шебердей ақ!

Тыңлап турсам:

Биреуине «териң тесілген!» — деди,
«Бир емес он жеринен кесілген!» — деди.
Басқасына «кеуип кеткен!» — деди,
Үшинисине,
«Ийисленинти, құртлап атқан» — деди.
Тортиниңге «түбити қайда?» — деди,
«Онысыз қой тери алыу бийнайда!» — деди.
Қуласы, бәрине де айып табылды,
Терини «сақдай алмаған» ийелерине
Түрлише ғәремет жауылды.
Алып келгенди алып қайтыу аңсап па?!
Тери ийелери жана-тармақай жалынды,
Ширкетини қасқыр жалғаннан налынды:
— Хүкиметтинң есапсыз пулы бар ма?!

Барыңдар, жолыңыздан қалмаң!
Сизлердің кеулицізге қарасам нанымнан
айрыламан,
Ямаса үстимнен арза түсіп майрыламан...
Қуласы,
Тери ийелери жол қарезжетине ақ разы болды.
Ал, ширкетши қасқырдың қалтасы болса
Бүклем-бүклем пулға толды.
Тымсалдың мәніси өз-өзинен мәлим:
Биразлар ҳарам дунья ушын
Аузына келгенін отлайды,
Хәргиз киесі ҳақысынан қорқпайды!
Дурыс, уақытша йоштырады,
Бирақта ерте ме, кеш пе-
Түбинде қустырады.

23-февраль 1990-ж.

ҚОЯН

Айыу тири пайтында қоян,
Хызметінде тақ турып,
Көлеңкесіндей ерин жүріп,
Өкшесін жалап,
Мың рет ауҳалын сорап,
Басып өткен излерине шекем
опти дейди.
Ал, айыу өлгеннен соң,
Қоян гәжесіні тоқти дейди,

Хәттеки,
қабирине жүрексинип барып,
Үстине шығып
қыялап,
Бир-еки рет тепти дейди,
Әне батырлық деген,
Әне диянат!

14-май 1989-жыл.

ИЙТТИҢ ӨКПЕСИ

Бир күні ийт дәртің төгіпті ешекке:
— Мен артық шыдай алмайман,
мына дөхметке,
Судқа бермен адамзатыңды,
Шымбайыма қатты батып тұр,
Қашан көрсек бирін бири ийтлейди,
хау жазығымыз болса екен ау,
құрттай да!
Шүкір!
Еле де бизлер инсаплырақпыз,
Ийтке ийтлік етіуден жырақпыз!

14-май 1989-жыл.

МАЗМУНЫ

Тасбака хэм таскене	3
Шыбын	4
Даў	6
Таўыс хэм таўык	7
Жолбарыс хэм түлки	9
Сағал хэм қошкар	10
Мактаншак кирли	11
Түлки хэм ешек	12
Пил хэм мамонт	14
Хәккә	15
Шөже қораз	17
Қасқырдың әжели	18
Пахса хэм сыбау	20
«Сыр»	21
Түлкинин хийлесі	24
Хайуанлардын дослығы	27
Қутан хэм бирказан	30
Ширкетши қасқыр	32
Қоян	33
Ийттиң өкпесі	34

Көбейсин Ерназаров 1944-жылы 5-февральда Қоңырат районында тууылды. 1967-жылы Қарақалпақ мәмлекетлик педагогикалык институтының Тарийх-филология факультетин тамамлады.

Ол Республикалық Үлке таныу музейинде, Өзбекстан Илимлер академиясының Қарақалпақстан бөлиминде, «Qaraqalpaqstan» баспасында, Қарақалпақстан хабар агентлигинде түрлише ўазыйпаларда иследи.

Көбейсин Ерназаров Өзбекстан хәм Қарақалпақстан Жазыушылар аўқамының ағзасы. Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтын лауреаты, ветеран журналист, поэтикалық хәм прозалық kitapлардың авторы. Көпшиликке сатирик жазыушы сыпатында да жақсы танымалы.

Автордың поэтикалық хәм прозалық шығармаларының айырымлары өзбек, түркмен хәм рус тиллерине аударып басылып шықты.

Көбейсин Ерназаров жетпистин бийигинде турып, дәретиушлик өтмишине және бир рет өз оқыушыларының нәзерин аудармақта.

ISBN 978-9943-4256-5-1

9 789943 425651

«QARAQALPAQSTAN»